

Rapport 2010:11

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Socialtjänstens arbete med män som utövar våld i nära relation

**Författare:
Katarina Edlund**

Rapport 2010:11

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Socialtjänstens arbete med män som utövar våld i nära relation

Utgivningsår: 2010

ISBN: 978-91-7281-383-0

Denna rapport finns som endast som pdf.

Har du frågor är du välkommen att kontakta enheten för sociala frågor, Länsstyrelsen i Stockholms län, tfn: 08-785 40 00 (vxl)

Besök också vår webbplats www.lansstyrelsen.se/stockholm

Förord

Arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor kräver ett helhetsperspektiv. Det innebär att det ska finnas både stöd och insatser att erbjuda till våldsutsatta flickor, kvinnor, barn som upplevt våld samt insatser till förövare.

Trots att insatser för männen torde vara ett av de främsta skydden för våldsutsatta kvinnor och barn kan inte alla kommuner i länet erbjuda det. Att organisera insatser till förövarna är därför viktigt vilket betonas i prop. 2006/07:38 *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor*.

Denna rapport vänder sig till högre chefer och beslutsfattare i Stockholms läns kommuner och stadsdelar med mandat att avsätta resurser till att organisera kvinnofridsarbetet inom den egna kommunen samt att utveckla nya insatser för män som utövar våld i nära relation.

Rapporten behandlar vilka förutsättningar som finns för kommunerna i länet att bygga upp insatser, i egen regi eller i samverkan med andra, för män som utövar våld i nära relation. Rapporten beskriver även hur insatserna kan samordnas.

Länsstyrelsen vill rikta ett särskilt tack till den referensgrupp som har bidragit i utredningen och till framtagandet av rapporten med sina kunskaper, erfarenheter och inte minst med sitt engagemang på området våld i nära relation. Ett stort tack till Lars Naumburg, Maria Jönsson, Lars-Åke Kastling, Christer Johanssons, Lisbeth Oulis, Kristina Olofsson och Moa Roshanfar.

Stockholm 3 juni, 2010

Rutger Öijerholm

T. f. socialdirektör

Innehållsförteckning

Sammanfattning	6
Inledning	7
Genomförande.....	8
Utgångspunkter	9
Avgränsningar	10
Socialtjänstens insatser för män som utövar våld i nära relation i Stockholms län	11
Kartläggning av insatser	11
Metoder som används	14
Förutsättningar för att bygga upp insatser och/eller samordna insatser till män som utövar våld i nära relation.....	17
Stöd till kvinnorna och barnen	20
Att motivera/utreda män som utövar våld i nära relation	21
Organisation	22
Exempel från länet	25
Alternativ till våld (ATV) Täby	25
Rinkeby-Kista Kvinnofridsteam.....	27
Våldsbehandling på Familjevårdsteam Nordväst.....	29
Nacka mansmottagning.....	32
Haninge kommun	34
Hur kan insatser samordnas med andra kommuner/stadsdelar?	36
Frågeställningar att belysa inför samverkan.....	36
På vilket sätt kan Länsstyrelsen vara ett stöd	38

Sammanfattning

Under perioden oktober 2008 - november 2009 genomförde Länsstyrelsen i Stockholm en utredning för att fastställa förutsättningar och tillgång till insatser för män som utövar våld i nära relation hos länets kommuner och stadsdelar.

Utredningen visar att det i länet finns behov av att skapa nya insatser till män som utövar våld i nära relation. De insatser som tillhandahålls idag är inte tillräckliga för att möta behovet. Utredningen visar vidare vilka förutsättningar det finns för länets kommuner och stadsdelar att i samverkan bygga upp nya verksamheter.

Nio kommuner och stadsdelar i Stockholms län kan i dagsläget erbjuda insatser i egen regi för män som utövar våld i nära relation. 15 kommuner och stadsdelar har antingen initierat samverkan för att gemensamt bygga upp och samordna insatser eller bidrar ekonomiskt till en befintlig verksamhet för att tillhandahålla insatser för män som utövar våld i nära relation.

De metoder som tillämpas i länet är Alternativ Till Våld (ATV) och Caring Dads. Båda metoderna är utvärderade utomlands och visar på goda effekter. En utvärdering i svensk kontext är på gång.

I utredningen fastställdes två centrala utgångspunkter för hur insatser för män som utövar våld i nära relation bör byggas upp:

- **Socialtjänsten måste först säkerställa kvinnans och barnets behov av insatser och säkerhet.**
Det innebär att alla insatser för våldsutövande män måste sättas i relation till kvinnans och barnets behov. De bör alltid mätas utifrån graden av förbättring av livssituationen för de våldsutsatta.
- **Arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor kräver ett helhetsperspektiv.**
Det innebär att det ska finnas insatser att erbjuda till våldsutsatta flickor, kvinnor, barn som upplevt våld *samt* insatser till våldsutövare.

Förutsättningarna för att bygga upp insatser handlar om att skapa mandat, resurser, samsyn, organisation, strukturer, rutiner och kompetens på området hos länets kommuner och stadsdelar.

Länsstyrelsen kan vara ett konsultativt stöd i det arbetet och kan erbjuda kostnadsfria utbildningar till handläggare och utförare av insatserna. Kommuner kan även ansöka om ekonomiskt bidrag av Länsstyrelsens *Utvecklingsmedel för stöd till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*, som även omfattar arbetet med våldsutövare.

Inledning

Behovet av socialtjänstanknutna insatser till män som utövar våld i länet är stort. Statistiken vad gäller polisanmälda¹ kvinnofridsbrott uppgick år 2008 i Stockholms län till 4 917 fall av misshandel mot kvinnor där offret känner gärningsmannen och 948 fall av grov kvinnofridskränkning, vilket är sammanlagt 5 865 anmälningar. I den statistiken är inte alla sexualbrott inräknade, som ofta utförs av en känd gärningsman. Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har uppskattat att mörkertalet för kvinnofridsbrott uppgår till cirka 80 procent. Det skulle innebära att det, grovt räknat, finns 29 000 män i länet som utövar våld i nära relation under ett år!

Genom att arbeta förebyggande arbete med våldsutövare finns samhällsekonomiska besparingar att göra. I en fallstudie (om *Eva & Adam*) från 2006² om samhällets kostnader för mäns våld mot kvinnor uppgick de direkta kostnaderna, under en 20-årsperiod, till nära 2,5 miljarder kronor. I en rapport från Socialstyrelsen samma år³ uppskattas de samhällsekonomiska kostnaderna till mellan 2,7 miljarder och 3,3 miljarder kronor per år, baserade på 2004 års kostnadsläge och för hela riket.

Utvärderingar från exempelvis den norska metoden ATV⁴ (Alternativ till våld) som används i Täby kommun och den kanadensiska metoden Caring Dads⁵ visar att det är möjligt att få våldsutövare att upphöra med våld och förtryck. För att bygga upp en verksamhet med insatser som säkerställer kvaliteten krävs resurser, både ekonomiska och kunskapsmässiga. En lösning för många mindre kommuner och stadsdelar kan vara att utveckla insatser genom samverkan med andra.

I uppdraget⁶ till länsstyrelserna att stödja samordningen i länet för att främja frågor som syftar till att motverka mäns våld mot kvinnor, pekar regeringen på behovet av samordningsinsatser. Regionens invånare ska kunna erbjudas likvärdiga och lika tillgängliga insatser oavsett i vilken kommun de bor.

Syftet med rapporten är att belysa förutsättningar och möjligheter för att samordna befintliga och/eller bygga upp nya socialtjänstanknutna insatser till män som utövar våld i nära relation. Vidare att belysa vilket stöd till kommunerna som Länsstyrelsen kan bidra med för att det ska finnas tillräckliga insatser av god kvalitet i regionen.

¹ Brottsförebyggande Rådet (BRÅ)

² Weinehall, K. (2006) *Räkna med samhällets kostnader*- en fallstudie om mäns våld mot kvinnor. Umeå: Juridiska institutionen - Umeå universitet.

³ Socialstyrelsen. (2006) *Kostnader för våld mot kvinnor* – En samhällsekonomisk analys. Socialstyrelsen: Stockholm.

⁴ Tafjord, G & Nerdrum, P. (1996). *Alternativ til Vold – Evaluering*. Særtrykk: Oslo kommune.

⁵ Scott, K & Crooks, C. (2007). *Preliminary Evaluation of an Intervention Program for Maltreating Fathers*. Brief Treatment and Crisis Intervention 7:224–238. <http://www.caringdadsprogram.com/>

⁶ Socialdepartementet. (2007). S2007/5731/ST. Uppdrag att stödja samordningen i länet av frågor som syftar till att motverka mäns våld mot kvinnor. Socialdepartementet: Stockholm

Genomförande

Mellan oktober 2008 – november 2009 genomförde Enheten för sociala frågor på Länsstyrelsen en utredning för att fastställa länets förutsättningar att erbjuda insatser samt att se över kommunernas och stadsdelarnas tillgång till insatser för män som utövar våld i nära relation.

En referensgrupp tillsattes av Länsstyrelsen som stöd i att formulera utgångspunkter för arbetet. Referensgruppen, som träffades sju gånger, bestod av representanter från olika nivåer och verksamheter inom socialtjänsten. Gruppen har bidragit med kunskaper, erfarenheter och olika perspektiv till utredningen, bland annat till kapitlet om exempel från länet.

För att se vilka kommuner/stadsdelar som kan erbjuda socialtjänstanknutna och kunskapsbaserade insatser samt för att se vilka metoder som används genomförde Länsstyrelsen en enkätundersökning i februari 2009, se bilaga 1. Fyra frågor ställdes till länets 39 social- och stadsdelsnämnder, varav 37 svarade.

Andra källor är bland annat regeringspropositioner, forskningsrapporter, lagstiftning, allmänna råd och relevant litteratur.

Medverkande i referensgruppen:

- *Christer Johanssons*, familjebehandlare: Södertälje kommun, Familjecenter Lyktan
- *Kristina Olofsson*, kvinnofridssamordnare: Huddinge kommun
- *Lars Naumburg*, metodutvecklare: med erfarenhet från Säkerhetsprogrammet i Norrtälje, till och med januari, 2009
- *Lars-Åke Kastling*, familjebehandlare: Nacka kommun, Mansmottagningen Nacka
- *Lisbeth Oulis*, utvecklingssekreterare: Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning, Rinkeby-Kista kvinnofridsteam
- *Maria Jönsson*, samordnare: Täby kommun, ATV-Täby
- *Moa Roshanfar*, kvinnofridssamordnare: Haninge kommun, till och med juni 2009

Referensgruppen samt representanter från Haninge kommun och Familjevåldsteam Nordväst har lämnat synpunkter på innehållet i rapporten. De har även särskilt kontrollerat avsnittet ”Exempel i länet”.

Utgångspunkter

En utgångspunkt som fastslogs i samband med Länsstyrelsens utredning är att vid utformandet av insatser för våldsutövare måste *alltid kvinnans och barnets behov* av insatser och säkerhet först säkerställas. Det innebär att insatser för våldsutövare bör mätas utifrån förbättring av livssituationen för våld utsatta kvinnor och barn som bevittnat våld.

En annan utgångspunkt är att kommunen bör sträva efter *samsyn* om definitionen av våld i nära relation, vem som bär ansvar för våldsutövandet samt vem som ansvarar för att vidta åtgärder för att förebygga fortsatt våld. En samsyn på dessa områden mellan kommunens olika verksamheter skapar förutsättningar att motverka mäns våld mot kvinnor.

När det gäller vem som bär ansvaret för våldet är utredningens utgångspunkt att *ansvaret för våldet alltid är utövarens*. Vidare att det är samhällets ansvar att vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga våld i nära relation, bland annat genom jämställdhetsarbete på skolor och förskolor med mera. Samhället har ett särskilt ansvar att ingripa när våldet är begånget, att erbjuda insatser till dem som är utsatta samt insatser för att våld och förtryck ska upphöra.

Definition av våld i nära relation

Utredningens utgångspunkt för att definiera mäns våld mot kvinnor grundar sig på FN:s deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor och som antogs av FN 1993:

Varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande för kvinnor, samt hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet. Mäns våld är en kränkning av kvinnors rättigheter och grundläggande friheter.

Definitionen inkluderar såväl fysiskt, psykiskt och sexuellt våld. Våld mot kvinnor är en kränkning av den kroppsliga integriteten och av kvinnors grundläggande friheter och rättigheter. Begreppet psykisk misshandel kan handla om isolering, nedsättande tillmälen och förödmjukande beteende samt materiellt våld. Våld i nära relation är också en brottslig handling⁷.

Barns rättigheter regleras bl.a. i Barnkonventionen och i artikel 19 slås fast att barn har rätt till skydd mot alla former av våld, såväl psykiskt som fysiskt. Barn som upplevt våld av eller mot närstående vuxna är offer för brott.

⁷ Eliasson, M. (2003) "Att förstå mäns våld mot kvinnor", *Våld utsatta kvinnor - samhällets ansvar*, Heimer och Posse (red). Studentlitteratur: Lund.

FN:s definition omfattar såväl våld och förtryck i nära relation liksom det våld som utövas av någon okänd man i den offentliga sfären. När det gäller arbete med våld som utövas i en nära relation, definieras att relationen ska vara nära och förtroendefull. Enligt Socialstyrelsens allmänna råd⁸ kan det för vuxnas del omfatta till exempel makar, sambor, pojk- och flickvänner som man har ett mer fast och varaktigt förhållande med. Närstående för barn är framförallt barnets mamma, pappa, fosterföräldrar eller föräldrarnas sambor. Den vuxna som är närstående till barnet kan antingen vara offer för våld eller utövare av våld. Eftersom närstående vuxna avser både våldsutövare och offer för våld kan det vara många som är involverade. Det vanligaste våldet är dock att en man utövar våld mot en kvinna i en nära relation, i rapporten framställs därför kvinnor främst som offer för våld och männen som våldsutövare.

Avgränsningar

Denna rapport beskriver socialtjänstens ansvar och insatser i arbetet med våld i nära relation. Det utesluter inte att andra samhällsaktörer måste ta sitt ansvar. Till exempel har kriminalvården ansvar att erbjuda insatser för de män som är dömda för kvinnofridsbrott. I regeringens handlingsplan⁹ framgår att det inom kriminalvården måste finnas programverksamhet att erbjuda dömda våldsutövare. Andra aktörer är psykiatri, vars uppgift är att behandla de män som utövar våld och är i behov av en längre behandling. Rapporten inkluderar inte arbete med våldsutövare i en hederskontext.

⁸ SOSFS 2009:22. Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld

⁹ Regeringens skrivelse. (2007/08:39). Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer

Socialtjänstens insatser för män som utövar våld i nära relation i Stockholms län

Kartläggning av insatser

Nedan redovisas frågorna och en sammanfattning över de svar som kom in i enkätundersökningen som skickades ut till länets kommuner och stadsdelar i februari 2009 (bilaga 1), tillsammans med Länsstyrelsens kommentar.

1. Kan kommunen/stadsdelen erbjuda insatser i egen regi för män som utövar våld i nära relation?

Nio kommuner/stadsdelar svarar att man kan erbjuda insatser i egen regi.

2. Om kommunen/stadsdelen kan erbjuda särskilda insatser för män som utövar våld i nära relation vilken metod används?

<i>Metod</i>	<i>Antal kommuner/stadsdelar</i>
ATV – Alternativ till våld	3
Partnerkontakt	1
VASKA (bygger på ATV)	5
KPT/KBT ¹⁰	1
MI (motiverande samtal)	2
Caring Dads	1
Gruppstöd	1
Övrigt	1

Länsstyrelsens kommentar:

Några av kommunerna har angivit att de använder flera metoder. Två av metoderna är behandlingsmetoder/påverkansprogram som är särskilt utarbetade för målgruppen män som utövar våld i nära relation. Det är Alternativ till Våld (ATV) och Caring Dads. VASKA (Våld, ansvar, sammanhang, konsekvens och ansvar) är ingen metod. Det är en inspirationskälla för att motivera män som utövar våld att upphöra med våldet. Metoderna beskrivs i rapporten under avsnittet Metoder som används, sid 14. Vilken metod ”gruppstöd” är framgår inte av enkätsvaren.

¹⁰ KBT-kognitiv beteendeterapi och KPT-kognitiv psykoterapi

Partnerkontakt är ingen metod, utan ett av flera verktyg som används för att bland annat säkerställa kvinnans trygghet under behandlingen.

3. Om kommunen/stadsdelen hänvisar till annan verksamhet vilken/a hänvisas till?

Verksamhet	Antal hänvisande kommuner/stadsdelar
ATV Täby	4
Nacka Mansmottagning	1
Manfred Södertälje	1
Manscentrum Stockholm	14
Manscentrum Haninge	3
Mansjouren	4

Andra verksamheter som kommuner/stadsdelar hänvisar till är vuxenpsykiatri och en kommun hänvisar till Söderstöd Mörby.

Länsstyrelsens kommentar:

Flera av de kommuner och stadsdelar som svarat att de hänvisar till annan verksamhet ingår samarbetsavtal med den berörda kommunen eller organisationen, vilka särskilt redovisas under fråga 4. En kommun har uppgivit att de inte hänvisar till någon verksamhet. Frågorna är inte ställda så att man får veta om det finns rutiner för uppföljning av de våldsutövare som hänvisats till någon verksamhet. Därför kan det bli missvisande att nästan alla hänvisar till någon verksamhet då socialtjänsten troligen inte vet om våldsutövaren sökt hjälp hos den hänvisade verksamheten eller inte. Manscentrum Stockholm, som många hänvisar till, har dessutom mycket långa väntetider och kan inte ta emot alla även om de skulle önska det.

I fem svar kan man utläsa att de, förutom att de har egna insatser även hänvisar till andra aktörer. Fyra kommuner hänvisar till Mansjouren som är en ideell förening som bland annat erbjuder stöd till män som utövar våld i nära relation.

Manscentrum Stockholm är den verksamhet som flest kommuner och stadsdelar hänvisar till. Den största andelen av dem är stadsdelar i Stockholms stad.

4. Finns samverkan med annan kommun/aktör avseende att samordna särskilda insatser för män som utövar våld i nära relation?

Frågan avser i vilken mån kommunen/stadsdelen samverkar med annan kommun/aktör för att gemensamt samordna insatser. Efter kompletterande frågor till berörda kommuner/stadsdelar framgår att en del kommuner på olika sätt bidrar ekonomiskt till en verksamhet för att få tillgång till insatser till våldsutövare.

15 kommuner/stadsdelar har initierat samverkan för att gemensamt bygga upp och att samordna insatser eller för att bidra ekonomiskt till en befintlig verksamhet för att tillhandahålla insatser för män som utövar våld i nära relation.

Länsstyrelsens kommentar:

Österåkers kommun bidrar ekonomiskt till ATV Täby och våldutövande män och våldsutsatta kvinnor från Österåker får tillgång till verksamhetens insatser. Det är även klart att Vallentuna ska ingå ett samarbetsavtal med Täby med liknande överenskommelse. Andra kommuner som för diskussioner om samarbete med ATV-Täby är Danderyd och Waxholm.

Sju kommuner i Stockholms län, har i samverkan byggt upp Familjevårds-
team Nordväst med säte i Sollentuna. Där erbjuds insatser till män som utövar våld i nära relation samt gruppstöd till våldsutsatta kvinnor. Kommunerna har tecknat ett samverkansavtal där bland annat syftet med verksamheten framgår samt ekonomiska åtaganden för respektive kommun.

Haninge kommun har ingått samarbetsavtal med Manscentrum i Haninge. Kommunen bidrar ekonomiskt till Manscentrum Haninge och kan därmed hänvisa våldsutövande män till verksamheten för behandling. Andra kommuner som ger ekonomiskt stöd till Manscentrum Haninge är Tyresö som får tillgång till behandlingsplatser. Sedan februari 2009, då den här kartläggningen genomfördes, har Haninge kommun och Manscentrum i Haninge ytterligare utvecklat samarbetet, vilket har lett till att de gemensamt kan erbjuda gruppstöd till pappor som utövar våld i nära relation.

Mottagningen Manfred i Södertälje tar emot män från Salem. Kostnaderna för behandlingen debiteras per timma, till självkostnad.

Värmdö kommun och Nacka kommun har ett samverkansavtal som innebär att Värmdö bidrar ekonomiskt till Nacka Kommuns Mansmottagning och kan hänvisa våldsutövande män dit.

Stadsdelarna Rinkeby-Kista och Hässelby-Vällingby i Stockholms stad bedriver sedan några år tillbaka ett samarbete i frågor som rör våld i nära relation. Båda stadsdelarna använder VASKA som utgångspunkt i sitt arbete med att motivera våldsutövande män att söka hjälp för att ändra sitt beteende.

14 stadsdelar och kommuner hänvisar våldsutövande män till Manscentrum i Stockholm för behandling. Verksamheten finansieras med bidrag från Stockholms kommun, Stockholms läns landsting samt några krans-

kommuner. Manscentrum genomför behandlingsinsatser inom ramen för hälso- och sjukvårdslagen.

Mansjouren bör även nämnas i sammanhanget trots att ingen har redovisat att de samverkar eller ger stöd till verksamheten. Det är dock fyra kommuner som angivit att de hänvisar till verksamheten, som drivs på ideell basis. Jouren erbjuder bland annat stödinsatser i grupp för våldsutövare.

Länsstyrelsen har vetskap om att några stadsdelar har påbörjat ett samarbete för att organisera arbetet med våld i nära relation för att på sikt samordna insatser för män som utövar våld i nära relation. Det är bl.a. stadsdelarna Kungsholmen, Norrmalm och Östermalm.

Sammanfattningsvis är det 15 kommuner och stadsdelar, av sammanlagt 39, som samverkar för att samordna insatser/ köper insatser av annan kommun för målgruppen.

Metoder som används

De metoder som redogörs för och som enligt kartläggningen tillämpas i länet till våldsutövare är ATV och Caring Dads. Båda metoderna är utvärderade med goda resultat vad gäller effekterna^{11, 12} men inte i en svensk kontext.

Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) vid Socialstyrelsen har två pågående regeringsuppdrag kring utvärdering¹³. Det första är att utvärdera och att granska effekterna av insatser för män som utövar våld i nära relation, för att se om våldet och hotet från män har minskat. Två verksamheter från länet ingår i utvärderingen; ATV Täby och Manscentrum Stockholm. Resultatet av utvärderingen väntas sommaren 2010. Det andra uppdraget består i att utveckla befintliga socialtjänstanknutna metoder som vänder sig till män som utövar våld. Dessa ska sedan spridas till socialtjänsten i landet.

ATV – Alternativ till våld

ATV är en behandling av psykodynamisk och kognitiv karaktär som vänder sig till män som utövar våld i nära relation oavsett om mannen har barn eller inte. Behandlingen genomförs ofta över lång tid och bygger på flera principer.

ATV i Norge har varit verksam i omkring 20 år och har med sin erfarenhet och kunskap inspirerat flera verksamheter i Stockholms län bland andra Manfred i Södertälje, Nacka Mansmottagning, Rinkeby-Kista Kvinnofridsteam och inte minst ATV Täby som är direkt anknuten till ATV i Norge.

¹¹ Scott, K & Crooks C. (2007) *Preliminary Evaluation of an Intervention Program for Maltreating Fathers*, Brief Treatment and Crisis Intervention 7:224–238. <http://www.caringdadsprogram.com>

¹² Tafjord, G & Nerdrum, P. (1996). *Alternativ til Vold – Evaluering*. Særtrykk: Oslo kommune.

¹³ (S2007/6077/ST) Uppdrag att utvärdera metoder och arbetssätt i socialtjänstens arbete med våldsutövande män (2007)

Behandlingens huvudprinciper

Innan en behandling påbörjas genomförs en riskbedömning av mannen. Kvinnans och barnens säkerhet säkerställs, de erbjuds även stödinsatser. Under och efter behandlingen genomförs så kallad partnerkontakt med kvinnan för att säkra kvinnans och barnens säkerhet.

Behandling inom ATV¹⁴ utgår från en process i flera steg och handlar om att bryta tystnaden om våldet, att placera ansvaret för våldet hos våldsutövaren och att bearbeta för att uppnå förändring.

Det *första steget* är att lägga fokus vid våldet samt att erkänna det. Våldsutövaren förskönar ofta våldet av olika orsaker, därför är det viktigt att våldsutövaren beskriver våldet utan förskönande omskrivningar och erkänner dem.

Det *andra steget* är att ta ansvar. Efter att i detalj ha redogjort för våldshandlingarna är nästa steg att erkänna sitt ansvar för dem. Fokus ligger alltid på att våld är ett valbart alternativ bland andra. Alla typer av förklaringar och strategier för att rättfärdiga våldet (som ofta anammats även av offret) synliggörs, utmanas och problematiseras.

Det *tredje steget* är att undersöka våldets sammanhang. När våldsutövaren har erkänt våldet och tagit ansvar för det börjar arbetet med att undersöka våldets sammanhang. Under detta skede i behandlingen tittar man bland annat närmare på våldsutövarens beteende kopplat till individens livshistoria. Utgångspunkten i ATVs förståelse är att det inte finns något blint våld utan den tar sin början i våldsutövarens liv, tankar och känslor. Människor har en benägenhet att upprepa beteenden och det är en princip som är viktig och som bör kopplas till våldet. När en person utsatts för våld tycks det vara avgörande för hur upplevelsen har bearbetats om personen själv kommer att bli våldsutövare.

Det *fjärde steget* är att förstå våldets konsekvenser. Efter att ha arbetat sig igenom de första tre stegen, fortsätter arbetet med att fokusera på våldets konsekvenser. Det är viktigt att våldsutövaren kan lära sig att ta andras perspektiv och se vad våldet gör med offret och med dem som eventuellt bevittnat våldet. Men det är också viktigt att få insikt om vilka negativa efterverkningar våldet har på den egna personen. I den här delen av behandlingen handlar det också om att utveckla ett fungerande känsloliv samt en förmåga till empati.

De strategier som kan utmanas här, om det inte gjorts tidigare, kan vara att våldsutövaren anser sig ha rättigheter att utöva våld, exempelvis i barnuppfostran. En del män försvarar våldet om det utövas för något gott i ett högre syfte. I båda fallen tenderar våldsutövaren att bortse ifrån eller förminska de negativa effekterna av våldet för den som är utsatt. Avslutningsvis är det nödvändigt att den som utövat våld hittat lämpliga och långsiktigt hållbara alternativ till våld.

¹⁴ Råkil, M (red). (2002) *Menns vold mot kvinner*. Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus. Unisersitetsforlaget: Oslo.

Caring Dads

Programmet arbetades fram 2001 i Kanada¹⁵ och har sedan dess erbjudits i ibland annat Kanada, USA och England. Caring Dads är ett strukturerat, manualbaserat, psykoedukativt påverkansprogram som är utformat för pappor som utövat våld mot barnet och/eller barnets mamma.

Programmet är 17 veckor och genomförs i huvudsak i grupp, men kan även användas för enskilda insatser.

Caring Dads utgår från fyra huvudprinciper:

1. skapa förtroende och motivation för pappor att börja titta på sitt föräldraskap
2. öka kunskapen kring barnfokuserat föräldraskap
3. öka pappors medvetenhet och ansvar för utövandet av våld och hur våldet påverkar barnen och mamman samt
4. fördjupa ny kunskap, återbygga förtroende och planera för framtiden.

I programmet används olika tekniker och metoder såsom rollspel, strukturerade gruppdiskussioner kring teman samt löpande hemuppgifter.

Syftet med Caring Dads är att hålla pappor som utövar våld ansvariga för sina handlingar, oavsett om våldet utövas direkt mot barnen eller att barnet upplever våld genom att pappan utövar våld mot barnens mammor. Ett annat syfte är att ställa mycket högre krav på våldsutövande pappors förmåga att vara föräldrar, så att de på ett bättre sätt kan tillgodose barnens behov av trygghet, stabilitet och förutsägbarhet.

Målgruppen för Caring Dads är biologiska pappor eller styvpappor som utövat våld mot sina barn/styvbarn och/eller barnens mamma.

Vissa pappor är inte lämpliga för Caring Dads. Pappor med ett aktivt missbruk av alkohol eller andra beroendeframkallande medel eller pappor med allvarliga psykiska funktionshinder bör inte erbjudas programmet. Pappor som är misstänkta eller dömda för sexuella övergrepp på barn eller pappor som helt har fråntagits umgänge med sina barn bör inte heller erbjudas programmet. Även i de fall där barnens mammor lever under skyddad identitet och där riskbedömningar anger en påtaglig risk för fortsatt våld mot henne bör inte pappan erbjudas programmet.

¹⁵ <http://www.caringdadsprogram.com/manualupdate.html>

Förutsättningar för att bygga upp insatser och/eller samordna insatser till män som utövar våld i nära relation

För att bygga upp insatser till män som utövar våld i nära relation som är varaktiga och av god kvalitet krävs vissa förutsättningar. Förutom lagstiftning, som tydliggör socialtjänstens ansvar, bör det finnas en organisation och en struktur på kommunal eller mellankommunal nivå som arbetet byggs på. Vidare ska det finnas en övergripande handlingsplan i kommunen/stadsdelen och rutiner på handläggarnivå. Det måste även finnas personal som har teoretisk och praktisk kompetens på området våld i nära relation.

Stöd i lagen

Den lagstiftning som finns kan uppfattas som otydlig då ansvaret att erbjuda insatser till målgruppen inte uttrycks explicit i något lagrum.

Ansvaret att ge stöd och hjälp till våldsutsatta kvinnor och barn regleras i Socialtjänstlagens brottsofferparagraf (5 kap 11 § SoL). Bestämmelserna i femte kapitlet SoL syftar till att tydliggöra de skyldigheter som socialnämnden redan har enligt andra bestämmelser i socialtjänstlagen.

I Socialstyrelsens allmänna råd¹⁶ om tillämpningen av brottsofferparagrafen, framgår socialtjänstens ansvar att erbjuda insatser till män som utövar våld i nära relation och som är pappor/styvpappor. *Det är socialtjänstens uppgift, utifrån barnets perspektiv, att arbeta med hela familjen. Att utreda pappas omsorgsförmåga och att ge stöd till att förstärka den är viktigt för att förbättra livssituationen för barnet. Det omfattar även insatser så att våld och hot om våld upphör.*

Ansvaret för att ge stöd och hjälp till våldsutsatta kvinnor regleras i 5 kap 11 § SoL (2007:225).

Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp. Socialnämnden skall särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Socialnämnden skall också särskilt beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.

De allmänna råden ska även kopplas till en handbok, som beräknas vara färdig under senhösten 2010. Handboken ska vara ett stöd och en

¹⁶ SOSFS 2009:22. Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld

vägledning för socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor, barn som bevittnat våld samt med våldsutövare.

Biståndsparagrafen 4 kap 1 § SoL anger att den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd från socialnämnden. Lagrummet kan kopplas till prop. 2006/07:38 *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor* där betonas att en våldsutövande man kan behöva stöd från socialtjänsten för att sluta använda våld.

Andra lagrum som kan kopplas till socialtjänstens ansvar att tillhandahålla insatser för våldsutövare är SoL tredje kapitel där redogörs för socialnämndens uppgifter.

Ansaret för att ge råd, stöd och vård regleras i 3 kap 1§ 5:e stycket SoL

*Till socialnämndens uppgifter hör att:
svara för omsorg och service, upplysningar, råd, stöd och vård,
ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det.*

Enligt förarbetena¹⁷ till socialtjänstlagen avser individuellt inriktade stödinsatser sociala tjänster som är anpassade till den enskildes behov. Hit räknas bland annat förebyggande insatser och hjälpåtgärder som motiveras av den aktuella situationen, fortlöpande kontakt för stöd och rådgivning vid problembearbetning (exempelvis gruppterapi) samt erbjudande om behandling och vård i olika former.

Det finns ytterligare lagstöd som berör socialtjänstens ansvar att ge stöd till barn och ungdomar som visat tecken på att utvecklas ogynnsamt. I förarbetena till 5 kap 1 § SoL framgår bland annat att socialtjänstens insatser ska underlätta familjens uppgift att ge känslomässig trygghet till barn. Här framhålls behovet av ett nära samarbete med hemmen. När våld i nära relation uppdagas i en familj borde det således innebära massiva stödinsatser till barnet, kvinnan och till våldsutövaren för att skapa förutsättningar så att barnet kan växa upp under trygga livsomständigheter.

Det finns således lagar och allmänna råd som framhåller att socialtjänsten ska tillhandahålla insatser till män som utövar våld i nära relation.

Mandat och organisation

Hösten 2008 genomförde Länsstyrelsen i Stockholms län en förstärkt tillsyn av socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Nio kommuner och stadsdelar omfattades av tillsynen. Av resultatet¹⁸ framgår att en central framgångsfaktor för ett kvalitetssäkert och gott stöd är att:

- det finns *mandat från den politiska ledningen*

¹⁷ Norström, C. Thunved, A. (2009). *Nya sociallagarna*. Norstedts Juridik. Stockholm

¹⁸ Länsstyrelsen i Stockholms län. (2009) Tillsyn av socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn bevittnat våld.

Andra faktorer som krävs för att nå framgång är att

- våld i nära relation är ett *prioriterat* område,
- ledningen, både politiker och tjänstemän, har en viss *kompetens* på området,
- det finns en *tydlig organisation och struktur* som verksamheten bygger på. Det innebär att det bör finnas riktlinjer och/eller en handlingsplan på en övergripande nivå och rutiner på handläggarnivå. Dessa måste kopplas samman och integreras mellan de olika nivåerna och enheterna. En organisation med rutiner bör omfatta såväl socialtjänstens myndighetsutövning som utförarenheterna.

Dessa framgångsfaktorer lyftes även fram i de diskussioner som fördes i referensgruppen under utredningen.

Kompetens och kvalitet

Då våld i nära relation kan uppdagas inom alla socialtjänstens funktionsområden bör all personal som arbetar med handläggning, uppföljning och övriga insatser, som genomförs inom ramen för SoL, ha teoretiska samt praktiska kunskaper på området. Olika personalkategorier bör ha spetskompetens på området utifrån vilken funktion man har.

I Socialstyrelsens meddelandeblad¹⁹ tydliggörs socialnämndens ansvar för kompetensutveckling för personal som arbetar med handläggning och uppföljning av ärenden inom området våld eller andra övergrepp.

Att ha kunskaper och färdigheter att samtala med klienter om våld i nära relation är en praktisk kunskap som kan vara helt avgörande om våldsutövaren kan motiveras till förändring eller om kvinnan vågar berätta om sina våldserfarenheter. I samband med Länsstyrelsens utredning betonades vikten att använda ett språkbruk som tydliggör var ansvaret för våldet ligger och att i samtal med mannen tala om våldet och benämna det vid sitt rätta namn. Det finns utbildningar som kan ge verktyg i att samtala, exempelvis Mansmottagningen i Uppsala som genomför utbildningar för att leda gruppstöd till våldsutövande pappor/styvpappor. Nationellt centrum för kvinnofrid erbjuder olika utbildningar på området, där samtalsmetodik för att tala med våldsutsatta ingår. Det finns även en del böcker att tillgå exempelvis *I arbete med våldsutsatta kvinnor - Handbok för yrkesverksamma*²⁰.

Professionell handledning är ett annat sätt att kvalitetssäkra insatser och handläggning av ärenden kring våld i nära relation. Flera av de verksamheter i länet som erbjuder insatser till våldsutövare, exempelvis

¹⁹ Socialstyrelsen Meddelandeblad. (dec. 2009) Socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld.

²⁰ Grände, J, Lundberg, L, Eriksson, E. (2009). *I arbetet med våldsutsatta kvinnor- Handbok för yrkesverksamma*. Gothia förlag: Stockholm.

Rinkeby Kista Kvinnofridsteam och Manfred i Södertälje får handledning. I handledningen kan frågor som är av betydelse för behandlingen av våldsutövaren diskuteras och handledaren ger vägledning för det fortsatta arbetet med insatsen.

Erfarenheter från länet visar att insatser till män som utövar våld bör byggas upp i ett sammanhang med flera medarbetare. Det är betydelsefullt ur flera aspekter att det finns kollegor att samråda med, utbyta erfarenheter med och inte minst blir verksamheten mindre sårbar om det är flera familjehandlare i verksamheten.

Stöd till kvinnorna och barnen

I det kommande avsnittet belyser vi betydelsen av att erbjuda stödinsatser till barn som bevittnat våld samt att arbeta med säkerheten för de utsatta. Vilket stöd och skydd som våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnar våld har rätt att få, finns beskrivet i Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld (SOSFS 2009:22)

Betydelsen av att lyssna på barn som bevittnat våld

En allvarlig brist som uppmärksammades i samband med Länsstyrelsens tillsyn 2008 var det bristande barnperspektivet avseende barn som bevittnat våld. Socialtjänsten har en hög toleransnivå när det gäller att *inte* utreda barns behov. I de fall barnens behov utreds händer det att barnen inte får insatser trots att det har behov. Att öka kunskaperna om våld i nära relation och specifikt om barn som bevittnat våld är en av flera åtgärder som borde prioriteras i länets kommuner och stadsdelar. Som ett stöd till kommunernas arbete med våld i nära relation kommer Länsstyrelsen att genomföra en utbildningssatsning, som har fokus på barn som bevittnar våld, under 2010-2011.

Det viktigaste är att barn och ungdomar skyddas från fortsatt våld, vilket också är förutsättningen för att de sedan skall kunna bearbeta de trauman som våldet ofta är. Att bryta tystnaden kring våldet och att få möjlighet att sätta ord på upplevelserna samt att någon kan lyssna och ta emot berättelsen är betydelsefullt för att avlasta känslan av ansvar samt skuld och skam²¹.

Det är inte de traumatiska upplevelserna under barndomen som gör oss illa emotionellt utan avsaknaden av möjligheten att prata om traumat.

Psykologen och författaren Alice Miller

Socialtjänsten har en unik möjlighet att ge stöd till barn som bevittnat våld. Genom socialtjänstens barnavårdsutredare öppnas även möjlighet att nå den våldsutövande pappan. De erfarenheter som framkom i referensgruppen var att våldsutövare kan bli mer förändringsbenägna när de inser hur våldet

²¹ Metell, B m fl. (2001) *Barn som ser pappa slå*. Gothia förlag: Stockholm

påverkar deras barn. Det bereder möjlighet att motivera till behandling för att stoppa våld och förtryck mot den våldsutsatta mamman och att barn som bevittnat våld ges förutsättningar att växa upp under trygga livsförhållanden.

Riskbedömning

Ett av flera kännetecken för våld i nära relation är att det som regel upprepas och utövas över lång tid, vilket gör att det är särskilt viktigt, när kvinnans behov av stöd utreds, inkludera en riskbedömning. Den går ut på att bedöma risken för att kvinnan ska utsättas för ytterligare våld. Att kvinnans och barnets behov av säkerhet och skydd måste säkerställas innan behandling till våldutövaren kan inledas kan inte nog betonas. Det har länge saknats bedömningsinstrument för att bedöma risken för att kvinnan ska utsättas för ytterligare våld. Socialstyrelsen har fått i uppdrag att utveckla och pröva olika bedömningsinstrument bland annat riskbedömningsinstrument för våld i nära relation. Vid årsskiftet 2010-2011 beräknas instrumenten vara klara.

Att motivera/utreda män som utövar våld i nära relation

För att nå våldsutövarna bör det finnas rutiner som utgår från att det finns män som är mer eller mindre motiverade till förändring. Den stora utmaningen ligger i att nå dem som är helt omotiverade.

Här nedan finns exempel på rutiner som behövs när kontakten med våldsutövaren sker inom någon del av socialtjänstens utredande enheter:

- Hot- och riskbedömning
- Motivera/utreda behov av insats
- Utreda omsorgsförmåga om våldsutövaren har barn
- Samverkan med socialtjänstens utförarenhet

Exempel på rutiner om kontakt med våldsutövaren sker inom en utförarenhet och mannen själv har kontaktat verksamheten för behandling:

- Hot- och riskbedömning
- Bedömning av insatsbehov
- Anmälan till socialtjänstens myndighetsutövning om mannen har barn
- Partnerkontakt
- Sekretess
- Intern samverkan med utredande enheter
- Extern samverkan, exempelvis mellan psykiatri och socialtjänsten

Insatser

Det bör finnas olika insatser att erbjuda för att möta de behov som finns. Det kan exempelvis vara särskilda insatser till våldsutövare som lever med barn. Det handlar ofta om långa processer, att alltid följa upp effekterna av insatserna samt att genomföra säkerhetskontroller och att arbeta med partnerkontakt.

När insatser erbjuds till våldsutövare måste alltid barnets och kvinnans säkerhet säkerställas under tiden pappan/styvpappan medverkar i insatser. En så kallad partnerkontakt måste godkännas av pappan/styvpappan.

Exempel på insatser är:

- Individuella samtal med inslag av motiverande samtal
- Manualbaserade insatser individuellt och i grupp, ett exempel är Caring Dads som vänder sig till våldsutövande pappor/styvpappor
- Långsiktig behandling, exempelvis ATV
- Boende

I början av året öppnades ett nytt boende för män som utövar våld i nära relation i Göteborg. Det är Utväg, en myndighetssamverkan för våld i nära relation i Skaraborg, som byggt upp boendet. I samband med behandling kan boendet bli aktuellt. Att våldsutövaren flyttar är positivt ur flera aspekter, inte minst ur barnets perspektiv kan denna lösning vara en friskfaktor då pappan genom flytten visar att han tar på sig ansvaret för våldet.

Diskussion

I avsnittet redogörs för andra områden som diskuterades i referensgruppen och är centrala i det sociala arbetet med våld i nära relation.

Organisation

Socialtjänsten är som regel uppbyggd utifrån funktionsområden som inte omfattar våld i nära relation. Avsaknaden av särskilda enheter eller funktionsansvariga med spetskompetens för att möta målgruppen kan göra att offer och våldsutövare inte vet var de kan vända sig för hjälp. Det kan även innebära svårigheter för socialtjänsten att bedöma och utreda behov av insatser. I värsta fall kan det leda till att kvinnan blir ifrågasatt eller osynliggjord i det dagliga arbetet och inte får det stöd hon har rätt till.

Situationen kan jämföras med missbrukarvården där det ofta finns spetskompetens och tydlighet i organisationen för hur en person med alkoholproblem ska få allsidigt stöd av socialtjänsten. I den nationella rapporten²² för länsstyrelsernas tillsyn på området betonas betydelsen av organisering av det sociala arbetet med våld i nära relation. I rapporten pekas stadsdelen

²² Socialstyrelsen. (2009) *Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld* – Alla kommuners ansvar. Slutrapport från en nationell tillsyn 2008–2009. Socialstyrelsen: Stockholm

Rinkeby-Kista ut som ett bra undantag på hur en stadsdel har organiserat arbetet med våld i nära relation. Stadsdelen ingår i Socialstyrelsens utvärdering och utveckling av socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Den beräknas vara klar till årsskiftet 2010-2011.

Kompetens

När det gäller frågan om vilken kompetens som krävs för att arbeta med våld i nära relation är det nödvändigt att belysa det systemteoretiska²³ förhållnings-sättet och koppla det till kunskaper om våld i nära relation. Systemteorin utgår från att det är en obalans i familjesystemet, men teorin tar inte hänsyn till att det råder en maktobalans mellan våldsutövaren och den utsatta. Ett exempel på detta är att det kan förekomma att parsamtal genomförs inom familjerätten vid utredning av vårdnad, boende och umgänge, även i familjer där kvinnan utsatts för våld. Här är det nödvändigt att känna till hur våld i nära relation skapar ett system i sig som påverkar familjen (systemet). Utgångspunkten är att det är den som utövar våldet som bär hela ansvaret för våldet. Dessa insikter bör vara föremål för diskussion om kommunen genomför kompetensutveckling på området våld i nära relation.

Ingångar till insatser

När det gäller frågan om insatserna ska vara öppna eller kopplade till beslut om bistånd blev det under denna utredning tydligt att det finns ett spän-ningsfält mellan dessa ingångar. Det pågår även en diskussion på flera håll i landet om socialtjänsten ska sträva mot att vara mer öppen och service-inriktad för att nå de medborgare som på egen hand vill söka stöd och hjälp, utan att involvera socialtjänstens utredande enheter. I referensgruppen menade några som arbetar med öppna insatser att de når fler män om vålds-utövaren själv ges möjlighet att söka stöd. Då återstår frågan, hur social-tjänsten ska nå de omotiverade männen? Andra menade att det är möjligt att nå våldsutövarna genom de barnavårdsutredningar som inleds om ett barn bevittnat våld och att beslut om insats kan fattas där, men utifrån en egen utredning på mannen.

Socialstyrelsen är tydlig med att insatser bör vara kopplade till beslut om bistånd, vilket säkerställer rättsäkerheten bland annat genom att klienten kan överklaga beslutet. Detta gäller oavsett om det är en våldsutsatt kvinna eller en våldsutövare som är klient. Något som är viktigt att betona är betydelsen att utreda och kartlägga våldet för den våldsutsatta kvinnan. Dokumenta-tionen kan i ett senare skede utgöra ett viktigt underlag för bevisföringen i en kommande rättsprocess. Argumenten för och emot de olika ingångarna är naturligtvis fler, men efter utredningen kan vi

²³ Nationalencyklopedin. (2009). Systemteoretisk grundtanke: att man vid undersökning av vissa fenomen bör se dem som delar i en helhet. Delarnas relation till varandra är av stor och ofta avgörande betydelse för helhetens natur och funktion. Abrahamsson.E. & Berglund. G. (1997) *Skapande konversationer*. Stockholm: Mareld

konstatera att det finns ett behov att tillhandahålla biståndsbedömda insatser och öppna insatser. Genom att ha två ingångar till insatser har socialtjänsten möjlighet att nå fler offer för våld i nära relation samt våldsutövare. I alla avseende återstår kravet att anmäla till socialtjänstens utredningsenhet vid misstanke om att ett barn far illa.

Exempel från länet

I följande kapitel ges exempel på hur arbetet med våld i nära relation är organiserat, med stöd till både offer och förövare i några stadsdelar och kommuner i länet. För mer utförlig information om hur någon kommun eller stadsdel byggt upp insatser eller organiserat arbetet med våld i nära relation finns kontaktuppgifter på respektive kommuns och stadsdels webbplats.

Alternativ till våld (ATV) Täby

Att bygga upp en utförarverksamhet för att tillhandahålla långsiktiga stödinsatser till våldsutsatta kvinnor, barn som upplevt våld samt till utövare av våld i nära relation

Bakgrund - Initiativet att utveckla socialtjänstens arbete med våld i nära relation togs 2005 av socialnämnden och socialchefen i Täby kommun. Arbetet startade som ett ettårigt projekt. Med hjälp av statsbidrag utvecklades delar av det till ett treårigt projekt vars övergripande mål var att:

Täby socialnämnd skulle utöka sina insatser till familjer/familjemedlemmar där våld förekommer. Stöd och hjälp skulle erbjudas från det ögonblick de söker hjälp till dess de har funnit ett nytt stabilt sätt att fungera i familjen eller i annan konstellation.

En försöksverksamhet för våldsutsatta kvinnor startade och bemannades med en socialsekreterare, till en början på tio timmar i veckan, samt en projektledare. I denna försöksverksamhet togs även barn som bevittnat våld emot för krissamtal. Parallellt planerades för en mansmottagning mot våld tre timmar i veckan som bemannades av tre manliga familjebehandlare. Projektet och verksamheterna organiserades under utförarenheten för barn-ungdom-familj inom individ och familjeomsorgen.

Målsättningen var att utifrån ett familjeperspektiv bygga upp verksamheter som kunde tillhandahålla stöd och behandling, förebyggande, akut och långsiktigt. För att vidareutveckla detta vände sig kommunen till *Alternativ til vold* (ATV) i Norge. Initiativet ledde till ett samarbete med ATV och resulterade i att ATV Täby kunde invigas hösten 2007. ATV Täby är idag ett kompetens- och behandlingscenter för våld i nära relation som tar emot kvinnor, män och barn.

Organisation - Täby har inte någon myndighetsutövande enhet för våld i nära relation. Det innebär att alla socialsekreterare oavsett var i organisationen man är anställd ska ha kompetens att:

- Upptäcka och identifiera våld i nära relation
- Förstå effekterna av våldet och bemöta

- Reagera
- Åtgärda
- Samverka

ATV Täby är en utförarenhet och ligger organisatoriskt inom utförarenheten i kommunen och är en av tio olika team/arbetsgrupper. Behandlingsarbetet utförs av sex personer, tre kvinnor och tre män, som tillsammans utgör fyra heltidstjänster.

Ingångar och insatser – ATV Täby är en så kallad öppen verksamhet, vilket innebär att män och kvinnor kan söka hjälp och stöd på eget initiativ utan remissförfarande och utan biståndsbeslut.

De *våldsutövare* som aktualiseras inom verksamheten tar själva kontakt för att de behöver hjälp med att bryta sitt aggressiva och våldsamma beteende mot sin partner. I behandlingskontraktet med våldsutövaren ingår alltid partnerkontakt. När en behandling inleds kontaktas våldsutövarens partner och blir erbjuden egen rådgivning och behandling. Om den våldsutövande mannen har barn kan en anmälan göras till socialtjänstens myndighetsutövning, familjenheten. Där utreds barnets behov av stöd och hjälp. ATV erbjuder individuella behandlingsprogram för våldsutövare samt i grupp.

De *våldsutsatta kvinnor* som söker stöd hos ATV Täby gör det ofta på eget initiativ. Hälften av de kvinnor som har tagit kontakt har dock blivit hänvisade av någon person inom socialtjänsten (till exempel socialsekreterare, familjeterapeut, familjerådgivare). De stödinsatser som kan erbjudas är rådgivning samt kris- och bearbetande samtal. ATV kvinnofrid erbjuder långsiktiga och stödjande insatser som finns tillgängliga över tid och oberoende av vilken fas i kvinnan befinner sig i en uppbrottsprocess.

På ATV barn erbjuds barn som bevittnat och upplevt våld kris- och bearbetande samtal enligt Rädda Barnens ”Trappan-modell”. I verksamheten *Bara Vara Barn*, som är en stödgruppsverksamhet för barn och unga, finns långt framskridna planer att starta en grupp för barn som upplevt våld.

För att nå våldsutövarna och de våldsutsatta kvinnorna genomförs kontinuerliga informationssatsningar, dels genom muntlig information till olika enheter inom socialtjänsten i kommunen, men även genom annonsering i lokaltidningen samt genom att sprida den broschyr som utarbetats.

Samarbete och framtid - Ett viktigt arbete för att säkerställa att verksamhetens fortlevnad är de initiativ till samverkan med andra kommuner som tagits. Österåkers kommun har sedan maj 2008 ett samarbetsavtal med ATV Täby och vid årsskiftet 2009-2010 *inleddes* ett samarbete med Vallentuna kommun. Erbjudande har även gått till kommunerna Danderyd och Vaxholm om samarbete och diskussioner pågår

kring detta. Det finns en uttalad ambition och förhoppning om att ATV Täby ska finnas kvar och med möjligheter till utökad samverkan med kranskommuner.

Rinkeby-Kista Kvinnofridsteam

Att organisera, strukturera socialtjänstens arbete och insatser kring våld i nära relation

Bakgrund - Rinkeby-Kista Kvinnofridsteam är ett exempel på hur socialtjänsten utvecklat och systematiserat arbetet med våld i nära relation genom att bland annat bygga upp en enhet med myndighetsutövning.

Kvinnofridsteamet har funnits sedan 2003 och startade i Rinkeby Stadsdelsförvaltning på uppdrag av stadsdelsnämnden. Vid en tidigare gjord mätning i aktuella ärenden på dåvarande barnenheten hade man funnit att det i mer än hälften av ärendena förekom uppgifter om att mannen/pappan i familjen utsatte modern för hot och våld även om detta inte alltid fanns med som anmälningsorsak till socialtjänsten. Andra problem som identifierades var att arbetet till stor del var akutstyrt och att det inte fanns någon samordning och samverkan mellan olika enheter inom socialtjänsten. Många kvinnor som varit placerade i skyddat boende återvände ofta till mannen. Det fanns inte något strukturerat stöd att erbjuda till vare sig offer för våldet eller till männen som utövade våld.

En ny grupp bildades som kom att heta Oliven Rinkeby kvinnofridsteam. Gruppen besattes initialt med tre och en halv tjänster/socialsekreterare från ungdomsenheten, barnenheten och försörjningsstödsenheten som gav stöd till de våldsutsatta kvinnorna. Socialnämnden beslutade även att börja arbeta med män som utsätter kvinnor och barn för våld och 2003 beviljades medel för ändamålet från Länsstyrelsen. Kvinnofridsteamet startade som en råd- och stödverksamhet dit våldsutsatta kvinnor kunde komma anonymt. Teamet hade dock mandat att besluta om placeringar på skyddade boenden. Socialsekreterarna hade i övrigt ingen myndighetsutövning, men erbjöd stödsamtal till kvinnorna.

Efter en tid upplevde kvinnofridsteamet att det fanns flera problem med att verksamheten inte hade myndighetsutövning. Ett problem var att de inte kunde dokumentera sina ärenden och då fanns det heller inte något att hänvisa till i samband med polisanmälningar. En stor andel av kvinnorna hade på egen hand sökt stöd hos kvinnofridsteamet och var ofta redan aktuella vid socialtjänsten och de kände inte behov att vara anonyma. De problem som identifierats löstes genom att omorganisera verksamheten igen så att den fick myndighetsutövning.

Sedan 2007 är Rinkeby stadsdelsförvaltning hopslagen med Kista stadsdelsförvaltning och kvinnofridsteamet har nu båda stadsdelarna som sitt upptagningsområde.

Organisation - Kvinnofridsteamet har en myndighetsutövande funktion för våldsutsatta kvinnor samt erbjuder stödinsatser till våldsutsatta kvinnor och män som utövar våld i nära relation. Socialsekreterarna kan inleda utredningar och dokumentera sitt arbete samt bedöma hur de insatser som våldsutövande kvinnor får faller ut. Kvinnan ges därmed möjlighet att överklaga beslut och rättssäkerheten kan på så sätt säkerställas. Vidare finns det en utarbetad struktur med rutiner för intern samverkan mellan de olika enheter inom socialtjänsten som gör att socialsekreterarna i högre utsträckning än tidigare kan identifiera och upptäcka våld i nära relation.

Ett exempel är samverkan mellan barn- och ungdomsenheterna och kvinnofridsteamet. Om en barnavårdsutredning inletts och det finns en pappa/styvpappa som utövar våld initieras ett samarbete mellan barnenheten, kvinnofridsteamet och den som arbetar med männen.

En annan effekt av att kvinnofridsteamet numera inleder utredningar och tydligt dokumenterar sitt arbete är att familjerätten, när det är relevant, kan hämta referensmaterial från kvinnofridsteamet som tydliggör om det funnits våld mellan barnets närstående vuxna. Genom att mäns våld blir synligt för familjerätten får domstolen ett bättre underlag när de ska ta ställning till vad som är bäst för barnet i det enskilda fallet.

Vid kvinnofridsteamet är idag fyra socialsekreterare anställda för utredning och stöd till kvinnorna och en behandlare som har samtal med männen. Enhetschefen ansvarar dels för kvinnofridsteamet, dels för resursenheten (öppenvård och förebyggande verksamhet på hemmaplan för barn- och ungdom).

Ingångar och insatser – Rinkeby-Kista kvinnofridsteam är en verksamhet som har myndighetsutövning. De flesta insatser som genomförs är således kopplade till beslut om bistånd. Men det finns även möjligheter för våldsutövare att direkt vända sig till kvinnofridsteamet för att boka tid.

Det finns två ingångar till insatser för de *våldsutövande männen*. En ingång går genom de barnavårdsutredningar som inleds när ett barn/en ungdom har bevittnat våld. Inom ramen för utredningen ingår att pappan/styvpappan har fem samtal om sitt våldsamma beteende med den personal på kvinnofridsteamet som arbetar med männen. Mannen uppmanas/motiveras även att gå i flera samtal. Den andra ingången är när mannen själv söker samtalsstöd. I de senare fallen har verksamheten som rutin att kontakta mannens partner eller före detta partner för att ge ett erbjudande om stöd. Om mannen har barn kontaktas barn- och ungdomsenheten för att genom dem uppmärksamma barnet. För närvarande erbjuds individuella stödsamtal för våldsutövare. Verksamheten har för avsikt att starta individ- och gruppbehandling med metoden Caring Dads.

Att en *kvinnas utsatt för våld i nära relation* kan uppmärksammas inom socialtjänstens olika enheter och då hänvisas hon till kvinnofridsteamet, där spetskompetens att utreda behov av stöd samt att ge stöd finns. Men som regel vänder sig kvinnan direkt till kvinnofridsteamet då verksamheten

riktar sig specifikt till den målgruppen. Om kvinnan har barn kontaktas barn- och ungdomsenheten så att barnet uppmärksammas och kan få stöd. Verksamheten erbjuder stödinsatser till våldsutsatta kvinnor både enskilt och i grupp. Det finns även öppenvårdsinsatser för kvinnor som utsatts för våld och som har missbruksproblem.

Samarbetet mellan barn- och ungdomsenheten och kvinnofridsteamet har lett till att fler *barn som bevittnat eller upplevt våld* uppmärksammas och får det stöd. I samband med barnavårdsutredningen kan barnet erbjudas bistånd i form av fem enskilda samtal i en särskild öppenvårdsverksamhet som heter *Barnets Rum*. Efter dessa samtal gör behandlaren en bedömning om barnet är i behov av ytterligare insatser, till exempel av BUP.

Resultatet av att bilda en egen enhet för kvinnofridsarbetet är att kvinnofridsteamet tillsammans med andra enheter kunnat vidareutveckla och systematisera arbetet såväl med våldsutsatta kvinnor och barn som med män som utsätter kvinnor och barn för våld.

Samarbete och framtid – Med åren har Rinkeby-Kista kvinnofridsteam kommit att bli kända i hela landet för sitt framgångsrika arbetssätt med våld i nära relation. (Trots detta lades det fram ett förslag under senhösten 2009 som innebar att kvinnofridsteamet skulle läggas ned.) I samband med budgethållningsåtgärder inför 2010 var enhetens fortsatta existens i fara, men delvis på grund av enhetens goda rykte, kunde detta förhindras. Budgethållningsåtgärder innebar nedskärningar i alla verksamheter och ledde för kvinnofridsteamet del till en minskning med en tjänst.

Våldsbehandling på Familjevårdsteam Nordväst

Att samordna insatser för män som utövar våld i nära relation.

Familjevårdsteam Nordväst (FVT) är ett exempel på hur några kommuner i Stockholms län gått samman för att bland annat skapa insatser till våldsutövare. I denna redogörelse framgår att utvecklingsarbetet har kommit en bit på väg, men också att det återstår en del att göra. Ett exempel på fråga som behöver lösas är vilka rutiner krävs för att motivera männen att genomgå behandlingsinsats för att förändra sitt aggressiva beteende.

Bakgrund – Projektet initierades av socialcheferna i Sigtuna, Sollentuna, Sundbyberg, Solna, Järfälla, Upplands-Bro och Upplands Väsby och startade i oktober 2008. Verksamheten bedrivs för närvarande i projektform med finansiering Länsstyrelsens utvecklingsmedel, syftet är att verksamheten ska implementeras efter projekttidens slut.

Samverkan mellan nordvästkommunerna har genomförts i flera olika steg. Kommunerna har undertecknat ett samverkansavtal där det framgår verksamhetens syfte, finansiering och ansvarsfördelning.

De mål för projektet som prioriterats och som formulerats är att:

- erbjuda långsiktiga insatser till män (kvinnor) som utövar våld i nära relation
- erbjuda gruppstöd till våldsutsatta kvinnor
- erbjuda Trappansamtal till barn som bevittnat våld (endast för de barn som p.g.a. skyddskäl inte kan ges krissamtal i den egna kommunen)
- genomföra kunskap – och kompetensutveckling
- det ska finnas en etablerad boendekedja för våldsutsatta kvinnor

Organisation - Familjevårdsteamet är beläget i Sollentuna och har tre personal som är anställda. En är projektledare och arbetar med övergripande frågor och ansvarar för den utbildning som genomförs. De övriga två arbetar med behandlingsinsatser för de olika målgrupperna som verksamheten omfattar. En ledningsgrupp för projektet har skapats med representanter från varje kommun.

Förutom behandlande insatser ska Familjevårdsteamet vara en stödfunktion för kommunerna i frågor som rör våld i nära relation och teamet ska vara kommunerna behjälpliga med frågor som kan uppstå vid utredningar med mera. Verksamheten ska bistå kommunanställda med uppdaterad och aktuell information inom området.

I detta exempel finns inte någon redogörelse för hur respektive kommun har organiserat sitt arbete med våld i nära relation, men ett av målen med projektet är att det ska finnas en kommunövergripande handlingsplan. Den ska ligga till grund när kommunerna ska formulera egna rutiner för intern samverkan, handläggning, utredning, riskbedömning med mera. av ärenden som rör våld i nära relation.

Ingångar och insatser - Målgruppen för den individuella våldsbehandlingen är män eller kvinnor som använder eller har använt våld mot sin nuvarande eller tidigare partner eller andra närstående. De själva eller deras barn ska vara skrivna i någon av nordväst kommunerna.

De som genomgår individuell behandling remitteras via socialtjänsten. Insatsen är kopplad till ett beslut om bistånd. För varje klient genomförs ett remitteringsmöte samt ett uppföljande möte under och efter insatsen, vilka sker tillsammans med Familjevårdsteamet och socialsekreterare från hemkommunen. I samband med varje avslutad kontakt lämnas en utvärdering till klienterna som de får fylla i. Behandlingen i grupp är en öppen insats och behöver inte vara kopplad till beslut om bistånd. Klienten tar själv kontakt med Familjevårdsteamet som vid ett (eller flera) individuella samtal gör en bedömning av insatsens lämplighet i det enskilda fallet. Efter avslutad insats erbjuds klienten att skriva på ett medgivande till att bli kontaktade av en utomstående part för utvärdering längre fram.

Erfarenheter från det första verksamhetsåret visar att behandlingen framförallt påbörjats i samband med att en utredning gällande oro för en

våldsutövares barn har inletts. Andra ingångar är när en polisanmälan gjorts för första gången. Båda dessa omständigheter har oftast haft en påtryckande effekt i positiv bemärkelse. Våldsutövaren vill genomgå behandling och anser själv att ”det har gått för långt” med våldet.

De kommuner som medverkar i projektet är fortfarande ansvariga för att tillhandahålla det akuta stödet som en våldsutsatt kvinna kan vara i behov av till exempel skyddat boende, ekonomiskt bistånd. De insatser som erbjuds av FVT har sin fokus på att bearbeta effekterna av våldet. Från och med årsskiftet 2009-2010 tillhandahåller verksamheten gruppstöd för kvinnor som har varit eller är utsatta för våld i nära relation. Insatsen är en så kallad öppen insats, vilket innebär att kvinnan själv kan söka till gruppen. Den är inte kopplad till beslut om bistånd och kvinnan kan, om hon så själv önskar vara anonym.

Familjevårdsteam nordväst har haft ett samordnande ansvar när det gäller insatser för barn som har bevittnat/lever med våld. Bland annat har man etablerat ett nätverk för personer med Trappankompetens i kommunerna - samtliga kommuner har personal som är utbildade i Trappanmetoden. Nätverket har träffats regelbundet för utveckling av samsyn, tydliggörande av behov och den utbildade personalens förutsättningar att genomföra Trappansamtal utifrån den funktion de har på arbetsplatsen.

Familjevårdsteamet har även tagit emot ett par barn för krissamtal när detta inte gått att erhålla i den egna kommunen på grund av skyddsbehov (barnen har varit placerade på annan ort). För närvarande pågår en diskussion mellan kommunerna huruvida ansvaret för samordningen av krissamtal ska ligga kvar på Familjevårdsteamet eller överflyttas till Barnhus Norrort. Ännu har inga beslut i frågan tagits.

Framtid och samarbete - Sammanfattningsvis har samverkan på den övergripande nivån fungerat bra. De rutiner som utarbetats på klientnivå samt de insatser som genomförts har haft positiva resultat. Så vitt man kan bedöma har graden av våld minskat kraftigt eller helt upphört under behandlingens gång. Vad den har för effekt på längre sikt är det dock för tidigt att utvärdera eller uttala sig om.

Familjevårdsteamet kommer under våren 2010 att, med hjälp av ledningsgruppen identifiera speciella ”resurspersoner” från kommunerna. Syftet är att dessa ska ha specialkompetens om våld i nära relation och kunna vara ett stöd för medarbetare i ärenden som handlar om våld. Resurspersonerna skall vara en länk mellan kommunerna och Familjevårdsteamet för att tydliggöra resurser och behov. Personerna ska fungera som ett nätverk som träffas regelbundet för metodutveckling och handledning genom Familjevårdsteamet

Nacka mansmottagning

Att bygga upp insatser för män som utövar våld inom en utförarenhet.

Bakgrund - Initiativet att bygga upp en verksamhet för män som utövar våld i nära relation startade för sex år sedan, då några socialsekreterare uppmärksammade att det i Nacka kommuns samverkansplan för våld i nära relation saknades insatser för våldsutövarna. Som en följd av detta fick några socialsekreterare genomgå en utbildning som Manscentrum Stockholm arrangerade. Kort efter utbildningen började socialsekreterarna att erbjuda motiverande samtal till våldsutövare.

Utbildningen ledde till att kunskapen om våld i nära relation ökade inom socialtjänsten och till att socialsekreterare identifierade att det i många aktuella barnavårdsärenden förekom våld mot barnets mamma. Kommunen erbjöd insatser till våldsutsatta kvinnorna och barn som bevittnat våld och det som saknades var insatser till våldsutövarna. Socialsekreterarna påtalade för ledningen att det fanns ett behov av att bygga upp särskilda insatser även för den målgruppen. Detta ledde till att en verksamhet för män som utövar våld kunde byggas upp och våren 2007 startade mottagningen med att erbjuda insatser till våldsutövare i en liten skala idag.

Under uppbyggnadsskedet satsade kommunen på kompetensutveckling, för den personal som skulle arbeta med insatsen. De utbildningar som varit aktuella är bland annat ATVs utbildning i "Behandling av våldsutövande män" och *Att möta våldsutövande män*, en utbildning anordnad av Uppsala Universitet, ansvarig för utbildningen var docent Maria Eriksson.

Organisation – Nacka Mansmottagning är organiserad som en fristående del inom familjeverksamheten i Nacka kommun och har ingen myndighetsutövning. Det är en utförarverksamhet där familjebehandlare är anställda.

Inom socialtjänsten i Nacka uppmärksammas och aktualiseras våld i nära relation inom olika enheter. Kommunen har en kvinnofridssamordnare anställd som tar emot och bedömer vilken hjälp kvinnan är i behov av. Hon handlägger även ärenden i de fall kvinnor behöver skydd genom att erbjuda skyddade boenden av skilda slag. Kvinnofridssamordnaren verkar även för att rutiner ska finnas inom samtliga enheter inom kommunens utredningsenheter. Andra uppgifter som ingår är arbetet med intern och extern samverkan.

Nacka Mansmottagning har idag 4 familjebehandlare anställda som har fokus på våldsutövande män och våldsutsatta kvinnor. De delar tillsammans på ca 1,5 tjänst på mottagningen. Övrig tid fördelar de på uppdrag från socialtjänstens barn och ungdomsutredningsgrupper.

Ingångar och insatser - Mansmottagningen i Nacka är framförallt en öppen verksamhet, vilket innebär att *våldsutövaren* själv kan söka hjälp på mottagningen. En del män kommer till mottagningen genom beslut om

bistånd från socialtjänstens myndighetsutövning. Om det finns barn i familjen görs en anmälan till socialtjänsten. Andra ingångar till mottagningen är när kvinnor, som lever med en man som hotar eller använder våld, rådfrågar mottagningen om hjälp till mannen. Om hon så önskar kan mottagningen därefter kontakta mannen för att motivera honom att genomgå en behandling. Vidare finns det utarbetade rutiner när socialsekreterare har ärenden som rör barn som bevittnat våld. På uppdrag av socialsekreteraren kontakter mottagningen pappan. Detta har blivit alltmer vanligt sedan mottagningens insatser till våldsutövare blivit mer kända i kommunen. Den vanligaste ingången är att polisen ringer mottagningen när en polisanmälan mot mannen gjorts.

Innan behandlingsinsatsen kan börja genomförs särskilda bedömningar för att säkerställa att kvinnan och hennes eventuella barn är skyddade. Mansmottagningen tar alltid en så kallad partnerkontakt med kvinnan innan behandlingen inleds och erbjuder henne samtal. En partnerkontakt innebär att behandlarna kontakter kvinnan innan, under och i slutet av behandlingsinsatsen. Det som är specifikt med Nacka Mansmottagning är att behandlarna under behandlingsperioden ställer frågor till kvinnan om han brukat våld igen. Behandlarna kan även redogöra för hur insatsen fortskrider till kvinnan. Mannen häver sekretessen gentemot kvinnan men den kvarstår för kvinnan. Kvinnan kan fråga om vad som sägs mellan behandlare och mannen men det som sägs mellan henne och behandlare stannar mellan dem om hon önskar. Partnerkontakten är obligatoriskt och godkänner inte mannen den får han inte gå i behandling.

Ett annat krav för att genomgå behandlingen är att mannen ska medverka vid uppföljningen av insatsen. När detta sker meddelas alltid kvinnan, oavsett om de lever tillsammans eller inte.

De insatser som erbjuds på mottagningen är enskilda samtal, affektmedvetande intervju, intervju om våldet, nätverksmöte och uppföljning.

Socialtjänsten i Nacka har utarbetade rutiner för att uppmärksamma och att handlägga ärenden när klienten är en *våldsutsatt kvinna*. När det gäller att erbjuda insatser i form av samtalsstöd till *våldsutsatta kvinnor* har kommunen ett samarbete med Nacka-Värmdö kvinnojour, som genomför samtalen med kvinnorna. På kvinnojouren finns även specialutbildad personal som kan genomföra gruppstöd till kvinnorna.

De insatser som erbjuds till barn som *bevittnat våld* genomförs av Nacka-Värmdö kvinnojour där det finns utbildad personal för att ge Trappansamtal. Men även familjebehandlarna på familjeverksamheten erbjuder insatser på uppdrag av socialtjänsten. Insatsen är inte kopplat till beslut om bistånd.

Framtid och samarbete - Under våren 2010 ska mottagningen starta en grupp för pappor. Gruppen har fått namnet *Pappor mot våld i nära relationer*. Det är en öppen insats med löpande intag. Antalet deltagare för gruppen är maximerat till sju och det är kostnadsfritt att delta. Deltagarna kommer även att erbjudas individuella samtal som ett komplement till

gruppbehandlingen. Partnerkontakt är även här en del av förutsättningen för att delta i en grupp.

Det finns en strävan att utveckla ett samarbete med Värmdö kommun vad gäller att samordna de insatser som Nacka mansmottagning kan erbjuda. Vidare verkar Mansmottagningen för att våldsutsatta kvinnor och barn ska ha större tillgänglighet till stödsamtal som har fokus på det våld de utsatts för.

Haninge kommun

Att organisera kvinnofridsarbetet genom att bygga vårdkedjor.

Bakgrund – Med stöd av utvecklingsmedel från Länsstyrelsen har Haninge kommun sedan 2006 utvecklat kommunens arbete med våld i nära relation. Arbetet har genomförts genom internt och externt samarbete, med andra aktörer såsom Haninge Kvinnojour, Manscentrum Haninge och de familjecentraler som är belägna i kommunen. Målet är att det ska finnas ett samordnat stöd och en fungerande vårdkedja för ovan nämnda målgrupper.

Organisation - Kommunens kvinnofridsarbete är organiserat utifrån ett kvinnofridsteam som består av en kvinnolots, barnlots, jämställdhets-samordnare samt en stödkvinna som är representant från Haninges kvinnojour. Kvinnofridsteamet är en öppen verksamhet, som kan erbjuda olika stödinsatser. Kvinnolotsen, som är en del av teamet, har även en myndighetsutövande funktion vilket innebär att hon exempelvis kan erbjuda försörjningsstöd. Teamet samverkar med andra berörda myndigheter och frivilligorganisationer, till exempel polisens familjevårdsenhet, sjukvården, Manscentrum i Haninge med flera.

För det övergripande arbetet finns en kvinnofridssamordnare anställd som har till uppgift att kartlägga och följa upp hur kvinnofridsarbetet genomförs i kommunen och att utarbeta förslag på åtgärder till kommunens förvaltningar.

Ingång och insatser – Haninge kommun har ingen verksamhet för *män som utövar våld* i nära relation. Men i ett särskilt samarbete mellan Haninge kommun och Manscentrum Haninge har gruppbehandling för pappa/styvpappa som utövar våld i nära relation erbjudits under våren 2009. Våldsutövande män som besökte Manscentrum samt män som var i kontakt med Familjesektionen tillfrågades om att genomgå gruppbehandlingen. Behandlingen var inte kopplat till beslut om bistånd. Vidare tillhandahåller familjesektionen föräldrautbildningen *Barn i föräldrars fokus* (BIFF) till våldsutövande män samt män från konfliktfyllda familjesituationer. Efter säkerhets bedömning eller om så önskas erbjuds familjesamtal alternativt egna stödsamtal hos familjeterapeut/familjebehandlare vid familje-behandlingsenheten. I övrigt hänvisas våldsutövande män i kommunen till Manscentrum Haninge. Där erbjuds bland annat stöd när mannen behöver hjälp med ilska, aggressivitet och våld.

När en våldsutsatt kvinna aktualiseras på Individ och familjeomsorgen eller på Kvinnofridsteamet kontaktas kvinnolotsen. Hennes huvudsakliga funktion är att lotsa kvinnan till rätt instans. Det kan handla om att följa med kvinnan till skyddat boendet eller till polisen för att göra en polisanmälan. Kvinnolotsen träffar den våldsutsatta kvinnan och gör en bedömning vilka insatser hon kan vara i behov av. De stödinsatser som erbjuds är, samtalsstöd, föräldrautbildningen BIFF, samtalsstöd för föräldrar som varit utsatta för våld i nära relationer *Stegen* (krisstöd), mamma-barn stöd *Trapp-Stegen*. Samtalsgrupper för kvinnor med barn för att stärka kvinnans självkänsla och föräldraroll genomförs i regi av Haninge kvinnojour.

När det gäller att nå barn som bevittnat våld är det familjesektionens mottagningsenhet som tar emot anmälningar och utreder behov av stödinsatser. De insatser som kan erbjudas är Trappansamtal individuellt samt stödinsatser på familjecentralerna²⁴ i kommunen.

När en bedömning görs att barnet behöver stöd genom barngrupp kontaktas barngruppledaren som samordnar anmälningarna till insatsen. Kommunen har inrättat en ny tjänst, barnlotsen, som är motsvarigheten till kvinnolotsen, men är till för barn som bevittnat våld. Syftet med barnlotsen är att kvalitetssäkra vårdkedjan genom att utarbeta rutiner och metoder för att stärka och utveckla det samarbete som finns inom kommunen och med andra samarbetspartners.

Framtid och samarbete Haninge kan idag erbjuda insatser till våldsutsatta kvinnor, barn som upplevt våld och till män som utövar våld i nära relation. Vid individ och familjeomsorgen finns tankar om att vidareutveckla arbetet med våldsutövarna för att nå dem och deras familjer. Fokus är att förbättra barns uppväxtvillkor.

²⁴ Familjecentralerna i Brandbergen och Jordbro samverkar med Haninge kommun, Haninge primärvård och Österhaninge församling.

Hur kan insatser samordnas med andra kommuner/stadsdelar?

Fokus i rapporten är att belysa förutsättningar för att bygga upp insatser till män som utövar våld i nära relation. Sammanfattningsvis handlar det om att skapa mandat, legitimitet, resurser, samsyn, organisation/strukturer, rutiner, säkerhet och kompetens. Och sist men inte minst att det bör finnas ett helhetstänk eller familjeperspektiv – att våldet påverkar hela familjen på olika sätt och att arbetet med våld i nära relation bör omfatta insatser till offer och våldsutövare.

Några framgångsfaktorer för arbetet bör dock ytterligare understrykas, vilka framhålls i den nationella tillsynen²⁵ och som gör att arbetet med våld i nära relation fungerar bättre i vissa kommuner än andra.

- Socialnämnden tar sitt ansvar och våld i nära relationer är en viktig och prioriterad fråga i den politiska ledningen, bland chefer och handläggare.
- Det finns handlingsplaner som kontinuerligt följs upp. Handlingsplanerna är konkreta och tydliga samt innehåller mål och riktlinjer på området och innehåller rutiner för såväl intern som extern samverkan.
- Arbetet bedrivs utifrån en helhetssyn och socialtjänsten har verksamheter/insatser som riktas till våldsutsatta kvinnor, barn som bevittnat våld och män som utövar våld. Samt att det finns personal med spetskompetens på området och att det erbjuds kontinuerlig fortbildning.
- Mindre kommuner samverkar med andra kommuner.

Frågeställningar att belysa inför samverkan

För att bygga upp en ny verksamhet för män som utövar våld tillsammans med andra kommuner/stadsdelar är det nödvändigt att inom respektive kommun belysa några frågeställningar:

- Hur är det sociala arbetet kring våld i nära relation organiserat för att uppmärksamma målgrupperna?
- Vilka insatser kan erbjudas till de våldsutövande männen och offren, kortsiktiga och långsiktiga insatser?

²⁵ Socialstyrelsen. (2009) Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld – Alla kommuners ansvar Slutrapport från en nationell tillsyn, 2008–2009. Socialstyrelsen: Stockholm

- Finns handlingsplan samt rutiner för riskbedömning, handläggning och utredning?
- Vilken kompetens finns hos dem som handlägger ärenden och dem som ska arbeta med stödinsatser?

En överblick över frågeställningarna ovan gör det möjligt att prioritera vad nästa steg för samarbetet är, exempelvis utbildning.

En fråga som diskuterats flera gånger i referensgruppen är vad som bör organiseras först. Är det stödjande insatser eller en struktur för socialtjänstens utredande enhet/er där handläggning av kvinnofridsärenden genomförs? Naturligtvis är det avhängigt vad som redan finns och vad som saknas. Från klientens perspektiv torde det vara avgörande om personalen har kompetens i sakfrågan vilket utgör grunden för att samtala om våldet, oavsett om klienten är offer för våld eller förövare. Framgångsfaktorer för en hållbar struktur för kvinnofridsarbetet i kommunen som lyfts fram i tillsynen är att det finns en organisation som kvinnofridsarbetet bygger på. Om kommunen inleder utvecklingsarbetet med att bygga upp stödjande insatser till målgrupperna krävs det således att det finns en insikt och en vilja på ledningsnivå att även organisera och skapa en struktur inom de utredande enheterna för att säkerställa det långsiktiga kvinnofridsarbetet.

Andra frågor som är viktiga att diskutera är:

- Hur ska socialtjänsten nå våldsutövare, de som är motiverade respektive omotiverade? Ska insatsen vara kopplad till beslut om bistånd eller ska det vara en verksamhet som är öppen, eller både och? Vilka behov av insatser finns för våldsutövarna?
- Om det inte redan finns långsiktiga stödinsatser till våldsutsatta kvinnor och barn som bevitnar våld, kanske kommunerna ska bygga upp en verksamhet som riktar sig till alla tre målgrupperna?
- Ska verksamheten byggas upp i en befintlig utförarverksamhet exempelvis inom ramen för ett familjeresursteam eller krävs det att en helt ny verksamhet inrättas?
- Vilken eller vilka metoder ska tillämpas i verksamheten?

Oavsett i vilken ordning som samarbetet utvecklas är det som regel mer resurseffektivt att erbjuda insatser i samverkan med andra kommuner/stadsdelar. Det är särskilt påtagligt för mindre kommuner och stadsdelar som saknar resurser för att bygga upp egna verksamheter. Tillsammans med andra kommuner underlättas möjligheterna att anställa fler behandlare, vilket som regel medför att det är lättare att upprätthålla kvaliteten och minska även sårbarheten, vilket nämnts tidigare.

Kommunikation

En fråga som är viktig när en ny verksamhet ska inrättas är hur målgruppen/målgrupperna ska få kännedom om verksamheten. Detta gäller särskilt i kommuner och stadsdelar vars medborgare av tradition inte söker

stöd hos socialtjänsten trots att det finns behov. Kommunikationskanalerna bör vara utformade utifrån befolkningsstrukturen i det berörda upptagningsområdet. Exempel på kanaler är kommunens webbplats, broschyrer, annonser i olika medier och inte minst att verksamheten ger muntlig information till andra aktörer. Hälso- och sjukvården, den lokala polisen och kyrkan är viktiga kanaler.

Samarbetsavtal

Ett samarbetsavtal mellan berörda kommuner och stadsdelar bör utformas för att säkerställa åtaganden från respektive samarbetspart. Avtalet bör innehålla uppgifter om parternas åtagande, ansvar och samverkan. Det bör också framgå hur länge avtalet ska gälla, hur uppföljning ska genomföras, ekonomiska villkor samt vad som gäller vid behov av omförhandling eller önskemål om uppsägning av avtalet.

På vilket sätt kan Länsstyrelsen vara ett stöd

Utbildning

För att utveckla nya insatser för män som utövar våld eller insatser för våldsutsatta är det viktigt att personalen har kompetens på området. Länsstyrelsen planerar att under 2010-2011 genomföra en bred basutbildning för socialtjänsten i Stockholms län. Fokus för utbildningen är barn som bevittnat våld i nära relation och deras föräldrar.

Syftet med utbildningen är att:

- tillgodose behovet av baskunskap om våld i nära relation som bygger på ett helhetsperspektiv och med barn i fokus
- öka förståelsen för våldets effekter för offer och våldsutövare för att i mötet med klienten bättre tillgodose behov av stöd och insatser
- ge verktyg för arbetet med föräldrars omsorgsförmåga när det förekommit våld i nära relation
- skapa *förutsättningar* för samsyn kring våldsutövare och offer för våld i nära relation hos de personalkategorier som arbetar med familjer där det förekommer våld i nära relation (utförare av socialtjänst och utredare)
- ge redskap att samtala med våldsutövare samt offer för våld i nära relation

Målgruppen för utbildningen är de yrkeskategorier inom socialtjänsten som utreder barn som bevittnat våld samt familjeterapeuter eller motsvarande som arbetar med insatser till barn som bevittnat våld, våldsutsatta kvinnor eller våldsutövare.

Utvecklingsmedel

Länsstyrelsen kan även ge stöd till kommunerna genom utvecklingsmedel för *stöd till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*. Syftet med statsbidraget är att på lokal nivå förstärka och kvalitetsutveckla stödet till våldsutsatta kvinnor, barn som bevittnar våld samt män som utövar våld.

Regionens invånare ska kunna erbjudas likvärdiga insatser oavsett i vilken kommun de bor i. Länsstyrelsens utbildning och stöd är ett led i den strävan. Länsstyrelsen erbjuder även konsultativt stöd till kommuner och stadsdelar.

Länsstyrelsens rapportserie

Utkomna rapporter under 2010

1. Jordbruket i Stockholms län – en statistisk sammanställning, *avdelningen för landsbygd*.
2. Förebygga, skydda och begränsa – arbetet för att minska alkohol- och tobaksbruket i Stockholms län 2008, *avdelningen för social utveckling*.
3. Ett tryggare återvändande – för personer utsatta för prostitution och människohandel i Sverige, *avdelningen för social utveckling*.
4. Bostadsmarknadsenkäten Stockholms län 2010, *avdelningen för social utveckling*.
5. Årsrapport 2009 – Informationscentralen för Egentliga Östersjön, *avdelningen för miljö*.
6. Nya bostäder i Stockholms skärgård - inventering av aktuella bostadsprojekt 2010, *avdelningen för social utveckling*.
7. Fisk i vattendrag och stora sjöar – metoder för övervakning, *avdelningen för landsbygd*.
8. Naturvärden i sjön Öran, *avdelningen för miljö*.
9. Läget i länet på bostadsmarknaden, *avdelningen för social utveckling*.
10. Länsplan för regional transportinfrastruktur i Stockholms län 2010-2021, *avdelningen för tillväxt*.

Arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor kräver ett helhetsperspektiv. Det innebär att det ska finnas både stöd och insatser att erbjuda till våldsutsatta flickor, kvinnor, barn som upplevt våld samt insatser till förövare. Denna rapport behandlar vilka förutsättningar som finns för kommunerna i Stockholm län att bygga upp insatser, i egen regi eller i samverkan med andra, för män som utövar våld i nära relation.

*Avdelningen för social utveckling
Tfn: 08- 785 40 00 (vxl)*

*Rapporten finns som pdf på vår webbplats
www.lansstyrelsen.se/stockholm/publikationer
ISBN 978-91-7281-383-0*

Adress

*Länsstyrelsen i Stockholms län
Hantverkargatan 29
Box 22 067
104 22 Stockholm, Sverige
Tfn: 08- 785 40 00 (vxl)
www.lansstyrelsen.se/stockholm*